

Landskab i naturparkområdet

Naturpark Åmosen er et ca. 80 km² stort område omkring det nedre løb af Åmose Å og fortsættelsen Halleby Å i Vestsjælland. Smeltevandsdale fra istiden præger området, og efter at have været lavvandede søer og sumpe for nogle tusind år siden er de er i dag opfyldt af store moseområder. Hertil kommer den skovkransede Skarresø og den store, åbent beliggende Tissø og endelig udløbet i Storebælt gennem den næsten urørte lagune Flasken. Ved Bromølle går åen fra fladt terræn over til et forløb, hvor den falder 21 m på en strækning på ca. 8 km. Dette fald har siden middelalderen været udnyttet til vandkraft i 5 møller, hvoraf dog kun én opstemning er bevaret i dag. Ved afvandingen sidst i 1950'erne lagde man åens smukke forløb gennem Katstrup Skov i en 900 meter lang tunnel, der begynder lige vest for Bromølle.

Opstemningen ved Strids Mølle. Foto: R. Juel Bitsch

Hvorfor naturpark?

Kommunerne og Vestsjællands amt gik i 2004 sammen om projektet Naturpark Åmosen ud fra ønsket om at bevare og formidle landskaberne fra Åmosen og vest på til Flasken og at genoprette Åmosens vandstand, så tørvelagene ikke nedbrydes yderligere. Der kom støtte fra Friluftsrådet til udarbejdelse af en redegørelse for mulighederne i lighed med de statslige nationalparkerundersøgelser. De tre nye kommuner: Holbæk, Kalundborg og Sorø samt Region Sjælland fortsætter nu arbejdet, og der er etableret et fast sekretariat.

Plante- og dyrelivet

er rigt og varieret. Store Åmose huser partier af den tidligere højmoser, der skabte de tykke tørvelag, som

blev udnyttet indtil først i 1950'erne. I dag fremtræder mosernes som skove med Birksom vigtigst træart. Der er dog stadig små åbne partier med Lyng, Mosebølle o.a. dværgbuske. I de gamle tørvegrave er der nu en interessant plantevækst med hængesæk af Tørvemoser, Tue-Kæruld o.a. arter, som er sjældne her på Sjælland. Tørvelagene beskytter også derige arkæologiske fund, og indholdet af pollen giver vigtige oplysninger om fortidens plantevækst og livsforhold. Tissø med Lille Åmose og Bøstrup Å med Hallenslev-, Ulstrup o.a. moser har et fugleliv af europæisk betydning, og i Skarresø yngler bl.a. Havørn. Hallebyåens udløb gennem Flasken har også et rigt fugleliv og fine strandenge og strandoverdrev med flere sjældne plantearter.

Grågæs ved sydenden af Tissø. Foto: C. H. Ovesen

Kulturhistoriske minder

Fra de mange fund, der dukkede op, da man gravede tørvegrave, og fra efterfølgende arkæologiske gravninger ved vi, at Åmosen i Ældre Stenalder var en frodig sumpskov, hvor man boede om sommeren, fiskede, gik på jagt og samlede andet spiseligt.

Hjortetak fra stenalderen med jagtscene. Foto: Nationalmuseet

Åmosen er blevet et af de vigtigste fundsteder for Stenalderkultur i Europa, fordi bl.a. træ- og bengenstande har kunnet bevares i den fugtige tørvebund.

I Vikingetiden flyttede tyngdepunktet for menneskevirke på egnen til Tissø. På vestbredden af søen ved det nuværende Fugledegård var der en vigtig beboelse gennem hele Vikingetiden fra ca. 550 e.Kr. til midt i 1000-tallet. Man opførte gennem flere århundreder adskillige bygninger på søbredden, bl.a. den 49 m lange høvdingehal, som nu er markeret i terrænet. Fra fund på stedet ved man, at vikingerne ud for hallen ofrede til den hellige sø indviet til krigsguden Tir.

Høvdingehallen ved Fugledegård på vestsiden af Tissø markeret med egekævler. Foto: C. H. Ovesen

I Middelalderen hørte store områder ved Tissø til den mægtige Hvideslægts besiddelser. Medlemmer af slægten har stået bag opførelsen af bl.a. Sæby Kirke.

Udnyttelsen af Åmosen til tørvegravning har formodentlig foregået siden Jernalderen. Den havde senest meget stor betydning under besættelsen 1940-45, hvor bl.a. energien til Carlsbergs ølbrygning kom fra Åmosetørv. Omkring 1960 gennemførtes en stor regulering af Åmoseåen og afvandning af mosen, og tunnelen ved Bromølle blev bygget.

Langdysse på sydsiden af Flasken. Foto: C. H. Ovesen

Adgang

De seneste år er man i forbindelse med naturparkarbejdet i færd med at anlægge små parkeringspladser ved nogle af de mark- og biveje, som fører til gode oplevelsesmuligheder. Det er sket i Åmosens østlige ende (Maglemosevej) og ved Tissøs sydende, hvor der er glimrende muligheder for at iagttage fuglelivet.

På tur i Lyngen ved Ulkestrup. Foto: C.H. Ovesen

Men det er stadig sådan, at adgangen til naturparkområdet ikke er så let alle steder. Der er dog ret gode muligheder for at opleve det fra områdets mange offentlige biveje. Nogle stiføringer går på tværs af naturparkområdet, men endnu kan man ikke over længere strækninger bevæge sig til fods el. på cykel på langs af det og opleve, hvordan landskabet varierer hen langs åløbet. En bedring af dette er en vigtig opgave for naturparkprojektet, som der for tiden arbejdes med.

På Tissøs vestside findes besøgscentret Fugledegård, hvor der er udstilling om naturparken, mulighed for at komme under tag, gå en tur ved søen og komme op i fugletårnet. Der er shelters for primitiv overnatning ved Fugledegård, på Skarresø's østside og lige nord for det sted, hvor Jyderupstien krydser Åmose Å.

Mange arbejder med Naturpark Åmosen:

- Naturpark Åmosen. Formidlingscenter Fugledegård, Bakkendrupvej 28, 4480 St. Fuglede. www.kalundborg/fugledegaard
Sekretariat: gertrud.knudsen@kalundborg.dk
Naturvejleder: ole.rasmussen@kalundborg.dk

- De tre naturparkkommuner: Kalundborg, Holbæk og Sorø
- Museerne i Kalundborg, Holbæk og Sorø (Sydvestsjællands Museum)
- Turistkontorerne i Holbæk, Kalundborg, Gørlev og Sorø
- Roskilde Universitet, Naturpark Åmosen, Kultur og Natur (igangværende projekt)

Se også:

Friluftskort Naturpark Åmosen-Tissø, 2005

Redegørelser for naturparkprojektet udgivet i 2005:

- Naturpark Åmosen-Tissø, sammenfattende rapport
- Kulturarv i Naturpark Åmosen-Tissø m.fl.

P.C. Skovgaard 1844: Udsigt over Skarresø fra Delhoved Skov. Vestsjællands Kunstmuseum.

Vis altid hensyn til naturen og lodsejerne med deres husdyr ved færdsel i området.

Der er i henhold til naturbeskyttelsesloven adgang til til fods til private skove over 5 ha og til udyrkede og uhegnede områder, hvortil der fører markveje el.lign.

Ekskursioner på privatejede områder med over 30 deltagere skal i forvejen aftales med lodsejerne.

På jagtdage kan nogle områder være afspærrede, når jagten foregår.

Udgivet 2009 af Roskilde Universitet i samarbejde med Naturpark Åmosen.

Seværdigheder i Naturpark Åmosen

1. Flasken, fugletårn
2. Ågerup Bro over Nedre Halleby Å
3. Bøstrup Å og Hallenslev Mose ses godt fra broen på Høng-Gørlevvejen
4. Fugledegård, høvdingesæde i Vikingetiden. I dag formidlingscenter; fugletårn
5. Tissøs nordende. Afgræssetsøbred med tjørne og fredet skrænt med sjældne planter
6. Klinteskoven med adgang til Tissøs bred
7. Sæby Kirke. Tissøs sydende med rigt fugleliv
8. Udsigt over Lille Åmose med Madesø
9. Strids Mølle med møllesø og omløb ved opstemningen
10. Skarresø med Magleholm, hvor deryngler Havørn
11. Skarresholm voldsted på søens nordside
12. Sølyst Kunstcenter (SAIR), Jyderup
13. Delhoved Skov med smuk udsigt over Skarresø - Guldaldermotiv
14. Bromølle med berømt kro, gammel taks og åens indløb i 900 meter lang tunnel
15. Jyderupstien passerer vestlige del af Store Åmose
16. Skellingsted Bro, hvor den kraftige udretning af Åmose Å tydeligt ses
17. Verup Mose med varieret naturafåbne og tilgroede partier og spor efter tørvegravning
18. Lyngved Ulkestrup med bevaret højmosesvegetation og store tørvegrave
19. Storelyng med interessant plantevækst
20. 230 ha fredet område ved Bodal med Sandlyng og Kongemose. Kongemosegrøften opstemmet til lavvandet sø som led i naturgenopretning
21. Maglebjerg med stisystem og smuk udsigt over Åmosens østlige del
22. Undløse Bro over Åmose Å – naturparkområdets østligste punkt

